

H I S T O R I J S K I Z B O R N I K

Godina XXV—XXVI

Zagreb, 1972—73.

ČETVRT STOLJEĆA »HISTORIJSKOG ZBORNIKA«

Petnaestog rujna prošle godine, 1972, navršilo se četvrt stoljeća kako je redakcija »Historijskog zbornika« predala u tisk u njegovo prvo godište. Do zaključno 24. sveska, koliko ih je do danas objavljeno, taj je časopis — koji se nuždom prilika pretvorio u godišnjak, a u posljednjem desetljeću čak i u dvogodišnjak — ispunio veoma osjetljivu prazninu u dotadašnjem razvoju hrvatske historiografije. Na više od 8000 strana, od kojih nešto preko četvrtine prostora otpada na ocjene i prikaze, gotovo 170 autora, među kojima pedesetak više ili manje stalnih suradnika, obuhvatilo je u svojim prilogima mnoštvo različitih problema iz hrvatske povijesti od najstarijih vremena do Narodnooslobodilačkog rata. Ako mu već po tom vremenskom rasponu pripada posebno mjesto među različitim periodičkim izdanjima na području hrvatske historiografije, njegovo je značenje obilježeno još i nastojanjem da njeguje znanstvenu kritiku i diskusiju, kojima je u tim izdanjima samo izuzetno dodijeljeno dostojno mjesto.

Ocijeniti značenje koje »Historijski zbornik« ima u razvoju hrvatske historiografije, utisnuvši joj u posljednjih 25 godina nesumnjivo dosta jak pečat, nije lako. Ta ocjena ovisi, dakako, u prvom redu o rezultatima istraživačkih napora koji su ispunili njegove stranice, ali se ona ne može smatrati potpunom i dovoljno pouzdanom ako se ne uzme u obzir i mjesto koje on zauzima u našem društvenom životu — u najširem smislu te riječi. Ocjena uvelike ovisi o odjeku na koji je »Historijski zbornik« u našem društvu od početka svog izlaženja nailazio, o htijenju toga društva — od njegove podloge u neposrednim konzumentima novih znanstvenih tekovina do političkih foruma koji svojom financijskom pomoći omogućavaju njihovo publiciranje — da »Historijski zbornik« učini trajnom potrebom svakodnevnoga društvenog života.

Iako je »Historijski zbornik«, kada je u vezi s uvođenjem društvenog upravljanja 1953. izgubio svoga dotadašnjeg nakladnika — bio je to »Nakladni zavod Hrvatske« — upao u tešku krizu koja se odrazila na drastičnom smanjenju njegova opsega, ne može se reći da politički forumi nisu sve do danas pokazali dobru volju da mu, u granicama raspoloživih mogućnosti, osiguraju svojom dotacijom redovito izlaženje. Štoviše, i tada kada je pretplata »Historijskog zbornika« bila, u veoma skromnom iznosu, uračunata u članarinu Povijesnog društva Hrvatske, njegov je opstanak ovisio, a danas pogotovu ovisi, o dotaciji Savjeta za naučni rad.

Pokrećući 1948. »Historijski zbornik« živjeli smo u iluziji da naše društvo, koje je do tada prošlo kroz duboke revolucionarne promjene, pokazuje pojačan smisao i za upoznavanje svoje narodne prošlosti. U doba kada se u nas mnogo izdavalo i kada je broj javnih biblioteka naglo rastao a cijena knjige bila uopće veoma pristupačna, »Historijski zbornik« je u prva dva godišta izlazio u 3500 primjeraka. Još je naklada i trećega godišta, za g. 1950, iznosila 3000 primjeraka, a tada je odjednom snižena na 1500 i zatim se do danas ustalila na broju od 1000 primjeraka. Pokazalo se da se skladišta knjižara pune neprodanim primjercima »Historijskog zbornika« i da naklada od 1000 primjeraka odgovara realnom interesu koji jedan narod od preko četiri milijuna duša može imati za takav časopis. No i taj se račun može smatrati samo približno točnim, jer se domaći konzum »Historijskog zbornika« kreće danas znatno ispod brojke od tisuću primjeraka. S obzirom na to da je »Historijski zbornik« glasilo Povijesnog društva Hrvatske, članovi kojega primaju »Historijski zbornik« uz apsurdno nisku cijenu, i da bi njegove čitaoce trebalo prvenstveno tražiti među nastavnima povijesti, ako oni žele da ih smatraju stručnjacima, ta se činjenica mora ocijeniti kao porazna.

Iako ne raspolažemo svima potrebnim podacima, neophodnima za donošenje nekih uopćavajućih zaključaka o tome koliko pažnje hrvatska javnost u cjelini obraća svojoj nacionalnoj historiografiji, čini se da na temelju nekih novijih iskustava možemo dosta pouzdano utvrditi na što je ta pažnja zapravo usmjerena. Primjer ponovnog izdanja »Povijesti Hrvata« od Vjekoslava Klaića, koje je već danas, unatoč razmjerno visokoj cijeni, rasprodano, iako je u njemu prošlost hrvatskog naroda prikazana samo do početka XVII stoljeća, i ideja, koja je potekla iz poslovnih interesa, da se uskoro prirede također nova izdanja Smičiklasove i Šišićeve sinteze hrvatske povijesti, uvjerljivo govore o tome da širi krug čitalaca pokazuje mnogo razumijevanja za takvu historiografiju, pristupačnu nestručnjaku po svom osnovnom obilježju sinteze i popularnom načinu pisanja. Taj bi se zaključak mogao poduprijeti i nekim drugim sličnim primjerima iz posljednjih godina.

Pred hrvatskom historiografijom nesumnjivo stoji zadaća da opet jednom izradi sintezu nacionalne povijesti koja bi širu javnost upozнала s rezultatima istraživačkih napora i novim znanstvenim pristupom u produbljenijem proučavanju narodne prošlosti. Očekivati od te javnosti pojačan interes za analitičke radove i specijalističke monografije, ma koliko njihova tematika mogla imati i neko šire, aktualno značenje, neopravdano je i u razvijenijim sredinama od naše. Utoliko je veća odgovornost naših stručnjaka-povjesničara, koji svoje poznavanje povijesti ne bi smjeli ograničavati na udžbenike kojima se služe a koji su već po svojoj prirodi i svrsi samo bolje ili slabije kompilacije, izrađene uglavnom na temelju kakva-takva poznavanja literature. Kad bi nastavnici povijesti odvojili samo nekih desetak tisuća dinara godišnje za svoje stručne, historijske časopise, njihov bi dalji opstanak bio osiguran a njihovo izlaženje postalo redovitije.

To pogotovu vrijedi za »Historijski zbornik«, kojega opstanak, usprkos neznatnim organizacionim troškovima, ovisi danas isključivo o dotaciji Savjeta za naučni rad.

Uza sve to što »Historijskom zborniku« nedostaje još uvijek sigurnija podloga u brojčano ne baš slabom sloju nastavnika kojima je poznavanje

povijesti njihovo zvanje i smisao života, on je u proteklih četvrt stoljeća znatno unaprijedio razvoj hrvatske historiografije. Mnogi povjesničari koji danas nose na sebi poglaviti teret istraživačkog rada uvodili su se u taj rad na njegovim stranicama. Tematski je »Historijski zbornik« svjesno prenosio težište na novija razdoblja hrvatske povijesti, do tada osjetljivo zanemarena, a u metodičkom je pristupu političku problematiku, još nedavno tako značajnu za hrvatsku historiografiju, nastojao ukotviti u ekonomska i društvena zbivanja. Sve to, dakako, nije bila njegova isključiva zasluga niti je programatska riječ redakcije iz 1948. mogla biti potpuno provedena u život. Ali je »Historijski zbornik«, prema svojim mogućnostima, s uspjehom usmjeravao razvoj hrvatske historiografije u skladu s razvojnim tendencijama suvremene historijske znanosti, izbjegavajući njihove metodičke krajnosti i slijedeći kao svoj cilj isključivo traganje za znanstvenom istinom.

Tom je cilju trebala napose poslužiti briga koju je »Historijski zbornik« oduvijek posvećivao znanstvenoj kritici i diskusiji. Uza sve to što im je dodijelio znatan dio svog prostora, on nije postigao osnovni smisao svake znanstvene kritike, tj. da što potpunije i brže prati razvoj svoje discipline. Razlozi su tom nedostatku različiti — od nesklonosti stručnjaka za tu nadasve osjetljivu vrstu znanstvene djelatnosti do objektivnih smetnji u izlaženju »Historijskog zbornika«. Osim jednom prilikom, g. 1952, kada je uspio da izade u dva sveska, »Historijski zbornik« je ostao godišnjak, iako je na svom naslovnom listu nosio — a i danas je još nosi — oznaku: broj 1—4. Ta je oznaka jedina preostala od prvobitne namjere da časopis izlazi četvrtgodišnje.

Ako se u ponekom, izuzetnom slučaju može objašnjenje za neredovito izlaženje »Historijskog zbornika« naći u preopterećenosti glavnog urednika, koji je preuzeo i dužnost jezičnog lektora, glavni razlog treba potražiti u samoj historiografiji — u suradnji autora, njihovu kvantitativnom i kvalitativnom udjelu u izlaženju časopisa. Da su u pitanju poteškoće objektivne prirode, dokazuje neredovito izlaženje svih historijskih časopisa u Jugoslaviji, iako te poteškoće nisu svagdje iste vrste niti se uvijek jednako nepovoljno odražavaju na vremensko zaostajanje pojedinih časopisa. Što se »Historijskog zbornika« tiče, iz ovih razmatranja treba odmah isključiti njegovo dotiranje, uzimajući, dakako, u obzir da su njegovi troškovi, osim štamparskih, veoma skromni. Ne treba, nadalje, pridavati presudno značenje okolnosti da »Historijski zbornik« ne raspolaže, kao poneki institut, suradnicima kojima može povjeriti određene zadatke. Za redovito izlaženje nedostaju prvenstveno redoviti i dobri prilozi suradnika, jer potonjih, tj. suradnika, nema uopće dovoljno. Povremeno nastaju praznine, razdoblja potpune stagnacije u kojima je neka redakcijska politika potpuno prepuštena slučaju. Pogotovu se nepovoljne posljedice takvih zastoja očituju u oskudici ocjena, prikaza i kritičkih bilježaka. Na tom je području rad bez osobna zalaganja glavnog urednika — ne samo u »Historijskom zborniku« — gotovo nemoguć. Dalja je posljedica takva stanja nemogućnost da se recenziraju čak i neki veoma važni i opsežni prinosi hrvatskoj povijesti koji na taj način ostaju naprosto prešućeni.

Budući da »Historijski zbornik«, sa svima svojim prednostima i nedostacima, vjerno odražava stupanj razvitka koji je hrvatska historiografija do danas postigla, a pri tom se ne može osloniti ni na kakvu institucionalnu podlogu koja bi mu njegovu zadaću donekle olakšala, nema nade da bi se u do-

gledno vrijeme mogao pretvoriti u tromjesečnik koji bi povrh toga redovito izlazio. U najboljem bi se slučaju moglo pokušati da, kao slovenski »Zgodovinski časopis«, izlazi dvaput godišnje.

Međutim, osim spomenutih poteškoća koje proizlaze iz same historio-grafske produkcije na kakvu danas možemo računati, mogućnost češćeg izlaženja nailazi u najnovije vrijeme na još jednu zapreku. Iako proširenje izdavačke podloge, s razmjerno osiguranim finansijskim sredstvima naših dvaju Instituta izvan okvira Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, moramo općenito ocijeniti kao veoma pozitivnu pojavu u našoj historiografskoj periodici, ona otežava položaj »Historijskog zbornika« zbog toga što po svojim organizacionim oblicima i povoljnijim materijalnim uvjetima nužno odvlači od njega dio suradnika i suradnje uopće. Osim toga, povremeno se pojavljuje tendencija da se »Radovi« Instituta za hrvatsku povijest od zbornika radova pretvore u neku vrstu časopisa. Ako »Časopis za suvremenu povijest« ima već svoju ustaljenu fizionomiju koja mu, uz druge prednosti vezane za Institut koji ga izdaje, osigurava dâlje izlaženje, možda nešto rjeđe negoli danas, spomenuti »Radovi« imaju dobrih uvjeta da, ne pretjerujući u čestom izlaženju pojedinih svezaka, postanu koristan zbornik za objavljivanje ovećih priloga nepodesnih za jedan časopis. I tu, dakako, mora pitanje kvalitete zadržati značenje jedinoga dopuštenog kriterija.

Prema tome, interes hrvatske historiografije u cjelini, u granicama mogućnosti s kojima ona danas raspolaže — ne samo materijalnih nego prvenstveno stvaralaćkih — zahtijeva da se poradi na usklađivanju funkcija koje naši historijski časopisi i zbornici, a među njima i »Historijski zbornik«, imaju u daljem razvoju hrvatske historiografije. Razgraničenje tih funkcija i čvršća uzajamna suradnja, koja donekle već i danas postoji, bila bi za sve njih veoma korisna a, ako želimo racionalno trošiti naše materijalne i duhovne izvore, čak i neophodna.

»Historijski zbornik« bi u tom pokušaju planiranja zadržao svoje dosadašnje mjesto časopisa koji obuhvaća cjelinu hrvatske povijesti i uz to obraća posebnu pažnju znanstvenoj kritici, ali bi njegovo pretvaranje u polugodišnjak, kojem bi se osiguralo redovito izlaženje, bilo veoma poželjno. On bi u tom slučaju svoju zadaću, koju je dvadeset i pet godina dosta uspješno ispunjavao, mogao, u interesu hrvatske historiografije, još bolje izvršavati. Povijesno društvo Hrvatske, koje je 1947, kao i druga takva društva, osnovano poglavito zato da pokretanjem svog časopisa spriječi monopolizaciju historio-grfskog rada i izdavačke djelatnosti u okviru Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, treba da između ostaloga ima i tu funkciju stalno u vidu, jer svaki institucionalizam, ma kako bio potreban i koristan, krije u sebi slične opasnosti. Dalji napredak hrvatske historiografije ovisi o razumnom usklađivanju njezinih današnjih organizacionih tendencija s potrebom održavanja većeg broja samostalnih središta znanstvene djelatnosti. Zahvaljujući upravo »Historijskom zborniku« kao svom glasilu, jedno je od tih središta i Povijesno društvo Hrvatske.

Jaroslav Šidak

1973.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XXV—XXVI

1972—73

Redakcioni odbor:

IVAN KAMPUŠ
OLEG MANDIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

Izdaje
Povijesno društvo Hrvatske
Zagreb